

JAROSLAVA VYDROVÁ et al.:

Starosť o dušu. Životy subjektivity a podoby myslenia

Červený Kostelec: Pavel Mervart 2014, 328 s.

Recenzovaná monografia je výsledkom kolektívneho úsilia o identifikáciu a interpretáciu večne aktuálneho problému starosti o dušu autormi pôsobiacimi na Slovensku, v Česku, vo Francúzsku, v Poľsku, Maďarsku a Spojených štátoch. O vznik tejto publikácie sa zaslúžilo pätnásť autorov, šesť prekladateľov a štyria recenzenti. Väčšina príspevkov zahraničných autorov odznela na medzinárodnej konferencii *Bratislavské filozofické dni IX* v roku 2013 s rovnomerným názvom *Starosť o dušu*.

Snaha konkretizovať línie uvažovania vyústila do formy tematického členenia publikácie na tri časti: 1. Aká starosť? Aká duša? 2. Étos konania; 3. Cesty myslenia. Kompozičná schéma dovoľuje vo vzťahu k námetu zmysluplnú klasifikáciu a tematizovanie prelínajúcich sa rovín teoretického porozumenia povahe a podobám starosti o dušu, praktických rozmerov problematiky a dejinofilozofických a metodologických prístupov.

Prvú časť monografie otvára Françoise Bonardelová (*Súčasná liečebná starosť: cesta k vyliečeniu, alebo choroba storočia?*). Pozornosť je zameraná na fenomén starosti v atmosfére modernej spoločnosti. Východiskom úvah je nihilizmus doby ako zdroj nejasnosti a nerozlíšiteľnosti správneho a nesprávneho. Toto východisko dovoľuje predpokladať zmarenie uvážlivého starostlivého vzťahu k sebe a svetu. Preto poukazuje na *kuratívny* rozmer *bytia vo svete*, pričom starosť je tu obhajovaná ako fundamentálna inherentná dispozícia na rozdiel od všadeprítomnej starostlivosti o zdravie a blahobyť, ktorá nemusí viesť k vyliečeniu z chorôb nihilizmu, ktoré sú podľa Bonardelovej chorobami imunity „radikálne pokrývujúcimi možný vzťah človeka k sebe samému“ (s. 23).

David Weberman (*Ochorenie duše: Heideggerov odstup*) aktualizuje tému ochorení duše. Vychádza z predstavy utrpenia zakoreneného v „nezvratných aspektoch ľudského údely“, resp. v presvedčení, že utrpenie „pramení z povahy ľudskej existencie“ (s. 39). Tento predpoklad špecifikuje na konkrétnom príklade – na vzájomnom porovnávaní sa ľudí. Opiera sa o Heideggerove vysvetlenia fundamentálnej povahy porovnávaní sa s druhými, ktorému sa v *Bytí a čase* venuje v súvislosti s kategóriou odstupu (*Abständigkeit*), zakladajúceho verejné „*ono sa*“. Nad rámec Heideggerovho výkladu opisuje Weberman porovnávanie sa s druhými ako ochorenie duše, ktoré sa prirodzene vyvinulo zo štruktúry existencie pobytu.

Fundamentálnym prejavom ľudskej existencie sa venuje aj Jaroslava Vydrová (*Smejúca sa duša. Fenomenológia a výskum emócií*). Pozornosť zameriava na fenomenologické interpretácie ľudskej emocionality. Prednostne chce autorka analyzovať smiech „ako výraz duše s jeho expresívnou problematickosťou“ (s. 57). Zároveň sa snaží situovať problematiku smiechu v rámci Husserlovej fenomenológie (obzvlášť cez kategórie *afektívneho reliéfu* a *intersubjektivity*). Rozhodujúce aspekty smiechu a *smejúcej sa subjektivity* komentuje najmä cez analýzy H. Plessnera. Autorka pritom nevynecháva ani charakteristiku *úsmevu*, ktorý ako adekvátna duchovná expresia zachováva odstup k výrazu a na

rozdiel od smiechu alebo plaču nepredstavuje narušenie väzby medzi telom a osobou či stratu kontroly.

Na odkrytie konkrétnych podôb starosti o dušu z fenomenologického hľadiska a tiež z perspektívy umenia sa zameriavajú posledné dva príspevky prvej časti. Zatiaľ čo Annabelle Dufourcqová (*Ja a jeho sny a nočné mory v Merleau-Pontyho filozofii*) vychádza z Merleau-Pontyho tézy o *snovom bytí* a potrebe rozvinúť tvorivú imagináciu, ktorá je „umením pokúšať sa vytvoriť nové línie významov v tomto snovom svete“ (s. 88), Pavol Sucharek (*Abstrakcia ako predmet starosti o dušu v umení. Kandinskij a Maldiney*) sprítomňuje prostredníctvom produktívneho zosúladenia náhľadov Kandinského a fenomenológie umenia H. Maldineyho poňatie podstaty umeleckého diela s ohľadom na špecifické chápanie *abstrakcie* ako ústredného ťažiska *autentického umenia*.

Druhá časť knihy je otvorená návratom k myšlienke filozofie ako spôsobu života. Referenčným rámcom sa pre Veroniku Konrádovú (*Filozofia ako spôsob života u Platóna a Aristotela*) stali úvahy o vzťahu filozofie a politiky u Platóna a Aristotela. Pokiaľ ide o filozofický život, ako aj možnosť zodpovedať otázku, či sú politický a filozofický život alternatívami, je potrebné vyrovnáť sa predovšetkým s podozrením z ústupu od aktívneho a verejného života. V oboch prípadoch (u Platóna aj Aristotela) je filozofickému životu pripisovaný podiel na božskom a nesmrteľnom (*homoiósis theói*), čím sa ale vôbec nevyučuje späť tohto života s ľudskými záležitosťami a s *praxis*.

Úlohu preskúmať *Fenomenologický status Descartovej etiky vo svetle Levinasovej „karteziánskej cesty“* si zadal Wojciech Starzyński. Otázka postavení etiky v Descartovej filozofii, na ktorú autor odpovedá v nadväznosti na Levinasovu fenomenologickú interpretáciu Descarta, vrcholí myšlienkou, že Descarta možno považovať za filozofa „starosti o kultiváciu a rozvíjanie dobrých vášní duše“ (s. 150). Toto tvrdenie je však možné až na základe fenomenologického výkladu idey nekonečna.

Jozef Majerník (*Strach, smrtiace pravdy a Nietzscheho výchovná činnosť*) nás oboznamuje s procesom zveľaďovania duše a sebakultivácie človeka vo svojskom poňatí výchovného charakteru Nietzscheho vlastnej filozofie. Tá predostiera čitateľovi *smrtiace pravdy* ako prostriedky, ktoré umožňujú produktívnym vzbudzovaním strachu rozložiť zábrany a vžitie chápanie seba a sveta. Silný adresát v podobe čitateľa, ktorý aktívne pristupuje k textu a čelí strachu, je podnietený k aktivite, čím sa mu otvára priestor na duševný rast, pretože prebúdza potláčané prirodzené sily, a to vedie k „stabilite jeho duše“ (s. 166).

Peter Šajda (*Nejednoznačnosť, nerozhodnosť, nevýnimočnosť: Kierkegaard v politickej teológii Carla Schmitta*) sa po púťavom oboznámení čitateľa s okolnosťami vplyvu Kierkegaarda na Carla Schmitta zaoberá Schmittovou recepciou Kierkegaardových kritických poznámok k modernému diktátu *reflexie*, ktorá oslabuje „vnútrajškovosť, vášnivost' a rozhodnosť“ (s. 175) jednotlivca a ktorá susedí s *nejednoznačnosťou, nerozhodnosťou* a *nevýnimočnosťou*. Schmittova reflexia Kierkegaarda smeruje ku kritike liberalizmu, pričom využíva spomínané momenty a originálne ich zasadzuje do kontextu teórie štátu a práva.

Jan Černý (*Konanie ako opúšťanie sveta*) ponúka čitateľovi možnosť oboznámiť sa s príbehom spásy Ja, resp. duše v reinterpretácii kresťanstva fenomenológiou Michela Henryho. S ohľadom na líniu premýšľania o námete starosti o dušu v jej praktických rozvrhoch sústreďuje pozornosť na proces opúšťania fenomenality sveta v mene intencionality života. Vyprázdniť Ja a opustiť svet potom znamená, že „ľudský subjekt je tým viac sebou, čím menej je jeho konanie odvodené z ekstaticko-horizontálnych štruktúr sveta, a naopak čím viac je výrazom podmienok, ktoré panujú v subjektivite absolútneho božského života“ (s. 202).

Nasledujúci príspevok Martina Muránskeho („*Potrebujeme ešte dnes veriť v Boha?*“ *Tugendhatov koncept imanentnej transcencie a aktuálnosť Heideggerovho „ono sa“ v tejto štruktúre*) sa zaoberá konceptom *imanentnej transcencie* Ernsta Tugendhata a jeho zdrojmi v Nietzscheho a Heideggerovej filozofii. Muránsky najskôr komentuje Tugendhatove prehodnotenie Nietzscheho *vôle k moci* a jej dôsledkov v prospech vlastného egalitaristického konceptu slobody sebaurčenia. Pokračuje analýzou tohto konceptu a jeho hlavnými opornými bodmi v Heideggerovej ontologickej analytike pobytu. Tugendhatove antropologické a etické úvahy nevyhnutne rozpoznávame v kontexte starosti o dušu a étosu konania. Autenticita sa totiž uskutočňuje ako *zodpovednosť za život vcelku*, ktorá dáva ľudskej existencii striktné praktický rozmer, keďže zodpovednosť predpokladá schopnosť „samostatne zdôvodňovať intencie myslenia a konania“ (s. 224). Je tu však podmienka, a to mať komu ďakovať za život, v opačnom prípade nie je možné „brať vážne ani zodpovednosť za svoj život“ (s. 240). V súvislosti s otázkou v titule príspevku sa týmto spôsobom Tugendhat vyrovnáva s Nietzscheho ohlásením „smrti Boha“.

V intenciách poslednej časti knihy sleduje Patrick Cerutti (*Starosť o dušu. Patočka a nemecký idealizmus*) prostredníctvom Jána Patočku a jeho hodnotenia nemeckého idealizmu otázku, v akých ohľadoch stvára idealizmus najradikálnejšie fenomenologické pýtanie sa na ľudskú subjektivitu, a zároveň vysvetľuje, ako táto filozofia absolútnej subjektivity na svojej ceste k nekonečnu „uzavrela dušu“, keď uprela „zásadnej skúsenosti konečnosti, akou je vina, akúkoľvek skutočnosť“ (s. 258).

Andrzej Gniazdowski (*Štýl a jeho človek. Fenomenologické učenie o rase Ludwiga Ferdinanda Claussa*) sa k duši opäť obracia z fenomenologickej perspektívy nazerania *eidos*, avšak tentoraz v kontexte rasovej psychológie Ludwiga Ferdinanda Claussa. Duša, ktorá je „kvalitatívne určená prostredníctvom rasy“ (s. 272) odkazuje na svojský *štýl*, formu a výraz rasy, ktorý sa odкрýva *mimetickou metódou* ako spoluzakúšaním života. Aj napriek Claussovej idei *rasovej tolerancie* sa autor vyrovnáva s imanentným rasizmom obsiahnutým v tomto učení.

„Čím môže mýliaca sa minulosť prispieť k súčasnému pokroku vo vedách?“ (s. 282), pýta sa Anton Vydra (*Historická rekurencia ako metóda filozofovania*) prezentujúci názor, že filozofická práca by nemala prepadať nekritickej (in)tolerancii k minulosti. Nadväzuje na myšlienky G. Bachelarda a G. Canguilhema, ktorí tento postoj stvárnil v metóde historickej *rekurencie* ako normatívneho (no zároveň vnímavého) spôsobu posudzovania minulého myslenia v prítomnosti. Po vysvetlení chápania rekurencie u spomínaných francúzskych filozofov kladie autor otázku o podobe filozofie využívajúcej túto

metódu. „Opakované čítanie textov, prehľadnocovanie argumentov, korekcia, flexibilita“ (s. 295) sú tým, čo umožňuje „diskurzívny intersubjektívny priestor“ (s. 297).

Otázkou identity filozofie sa zaoberá aj Tatiana Sedová (*Príbeh(y) filozofie: medzi mytológiou a vedou*). Usiluje sa predostrieť obraz filozofie, ktorým by sa ani neprečeňovala, ani nepodceňovala jej funkcia. V tejto súvislosti upozorňuje na neadekvátnosť chápania filozofie ako návodu na riešenie životných problémov či ako terapie. Nárok filozofie na univerzálnosť, jej hranice a možnosti posudzuje na pozadí úvah o jej zrode vďaka emancipácii od mytológie, o vzťahu filozofie a vedy či úvah o prítomnosti psychologizmu vo filozofii. Je to najmä „citlivé narábanie s jazykom ako médiom reprezentácie“, ktoré sa podľa autorky stáva tým, čo môže v súčasnosti zaručiť „solídny základ pre filozofovanie“ (s. 318).

Publikácia koncentruje viacero podôb *života subjektivity*, čím sa otvárajú rôzne perspektívy ľudského sebazoznania a aktivity. Filozofickej reflexii sa tak odкрýva možnosť reflektovať podoby starosti o dušu v kontextoch fenomenológie, etiky či filozofickej antropológie, ako aj v kontexte rôznych súvislostí modernej kultúry, politiky, výchovy a filozofie samotnej. Hoci sa môže čiastočne zdať, že textu miestami chýba ideová súvislosť a ucelenosť, čo je dané rozmanitosťou prístupov a nezávislosťou perspektív, nezriedka sa prístupy prelínajú. V mnohých prípadoch mi bol obsah sprostredkovaný príjemným a simplicítnym štýlom, zároveň však dôsledne a adekvátne vo vzťahu k charakteru textu. Nezostáva nám, než oceniť úsilie ukázať v systematickej podobe rámce a konkrétne súvislosti, v ktorých možno interpretovať rôznorodú tematiku starosti o dušu, a popriať pracovnému kolektívu mnoho úspechov, ktoré by pramenili v rovnako tvorivom naladení a vrcholili v minimálne rovnako osožnej tvorbe, ktorá hravo vyhovie potrebám hlbšieho záujmu alebo dôslednejšieho štúdia.

Martin Čengeri

Martin Čengeri
Inštitút filozofie FF PU
Ul. 17. novembra č. 1
080 01 Prešov
Slovenská republika
e-mail: martincengeri@gmail.com